

УДК: 616.136.7-007.271-06:616.146.4-073.75]-092.9

© Галицька-Хархаліс О.Я., 2012

РЕНТГЕНАНГІОГРАФІЧНІ ЗМІНИ ТА ПРОСТОРОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СУДИННОГО РУСЛА НИРОК ПРИ ОДНОБІЧНОМУ СТЕНОЗІ НИРКОВОЇ АРТЕРІЇ В ЕКСПЕРИМЕНТІ

Галицька-Хархаліс О.Я.

ДВНЗ "Тернопільський державний медичний університет імені І.Я.Горбачевського МОЗ України"

Галицька-Хархаліс О.Я. Рентгенангіографічні зміни та просторова характеристика судинного русла нирок при односторонньому стенозі ниркової артерії в експерименті // Український морфологічний альманах. – 2012. – Том 10, № 3. – С. 21-24.

В експерименті на щурах вивчено рентгенангіографічні особливості адаптаційно-компенсаторних змін у parenхимі нирок та динаміку структурної перебудови судинного русла при односторонньому стенозі ниркової артерії.

Ключові слова: стеноз, нирки, спазм, артерії.

Галицкая-Хархалис А.Я. Рентгенангиографические изменения и пространственная характеристика сосудистого русла почек при одностороннем стенозе почечной артерии в эксперименте // Украинский морфологический альманах. – 2012. – Том 10, № 3. – С. 21-24.

В эксперименте на крысах изучено рентгенангиографические особенности адаптационно-компенсаторных изменений в паренхиме почек и динамику структурной перестройки сосудистого русла при одностороннем стенозе почечной артерии.

Ключевые слова: стеноз, почки, спазм, артерии.

Galitska-Harhalis O.Ya. X-ray changes and spatial description of kidneys' vascular channel at unilateral renal artery stenosis in the experiment // Украинский морфологический альманах. – 2012. – Том 10, № 3. – С. 21-24.

In the experiment x-ray features of adaptive-compensatory changes in kidney's parenchyma and dynamics of structural reconstruction of the vascular channel at unilateral renal artery stenosis were studied on rats.

Key words: stenosis, kidney, spasm, artery.

Вступ. Посилена увага вчених усього світу до ангіології зумовлена високою частотою судинних захворювань, які зустрічаються, в основному, у людей найбільш працездатного віку, що становить медико-соціальну проблему [1, 7, 9]. У різних ланках кровоносної системи структура артерій є адекватною до гемодинаміки, тому порушення кровотоку супроводжуються перебудовою судин, стосовно якої на даний час ще не всі питання є вирішеними [3]. Оскільки артеріальне русло нирки має значну варіабельність морфологічних форм, досконале знання анатомічних та рентгенологічних варіантів норми і патології є необхідним для правильної інтерпретації результатів дослідження ниркових судин [2].

Слід взяти до уваги те, що після стенозування однієї із ниркових артерій кожна із нирок починає перебувати у різних гемодинамічних умовах і відповідно може по-різному реагувати на них, в тому числі і на продукцію вазоактивних речовин [5, 6, 8]. Саме з цих позицій диференційоване співставлення морфофункціональних змін у нирках та структурно-просторових реакцій їх судинних русел, взаємодія та взаємокоординація цих процесів у динаміці безпосередньо після стенозування однієї

із ниркових артерій являє собою актуальне питання сучасної медичної науки.

Мета дослідження. Провести рентгенангіографічне дослідження та дати об'єктивну оцінку структурно-просторовій реорганізації судинного русла нирки на боці патологічного процесу та в контралатеральному органі.

Матеріали та методи дослідження. Дослідження проводили на 36 білих безпородних різностатевих щурах масою 180-200 г. Моделювання стенозу лівої ниркової артерії здійснювали 30-ти щурам, 6 тварин увійшли в інтактну контрольну групу. Після звуження середньої третини лівої ниркової артерії на 60 %, шляхом накладання лігатури, за тваринами вели спостереження протягом 1, 3, 7, 15 і 30 діб. Кількісну оцінку контрастних рентгенангіограм проводили за Шопенко К.А. та ін. [4].

Результати дослідження та їх обговорення. Комплексний аналіз стереометричних показників контрастних рентгеноангіограм нирок щурів у нормі (табл. 1) дозволив встановити поступове звуження просвіту ниркових артерій та їх гілок по ходу галужень II-III порядків.

Таблиця 1. Характеристика структурно-просторової організації судинного русла нирок щурів в нормі ($M \pm m$)

Порядок трійника		H_2	k	φ_0 , град	L відн.	Δt
I	права	27,616±1,217	72,926±2,543	43,667±1,430	12,568±1,131	4,086±1,065
	ліва	28,993±2,031	74,634±2,505	44,167±1,327	10,375±0,695	3,525±0,672
II	права	31,606±2,564	79,029±2,809	60,167±1,352	20,219±1,383	3,778±0,671
	ліва	33,410±2,780	81,418±3,837	62,167±1,167	15,408±0,759	2,993±0,439
III	права	39,566±2,317	67,111±5,070	72,333±0,882	20,552±1,833	3,475±0,260
	ліва	41,193±2,533	64,128±3,486	73,667±0,882	19,861±1,657	4,188±0,604

Про одночасне прогресивне наростання судинного опору по мірі галуження судин свідчило поступове збільшення рівня їх симетрії за показником H_2 та ростом коефіцієнта галуження k. Збільшення сумарного кута біфуркацій та його складових по ходу галуження також підтверджувало поступове посилення опірності судинних русел обох нирок та мало найвищі цифри в судинах III порядку. Водночас,

при проведенні порівняльної характеристики судинних русел обох нирок, справа було встановлено дещо більший діаметр судин усіх рівнів галуження та одночасно нижчий рівень коефіцієнта k, що може вказувати на більшу сміність басейну правої ниркової артерії. Щодо симетричності галужень, то за рівнем H_2 зліва зафіксовано вищий її рівень, ніж з протилежного боку з різницею в 4 %. Одночасно, більша

величина кутів галуження з лівого боку може підтверджувати децю вищу резистентну здатність судин лівої нирки.

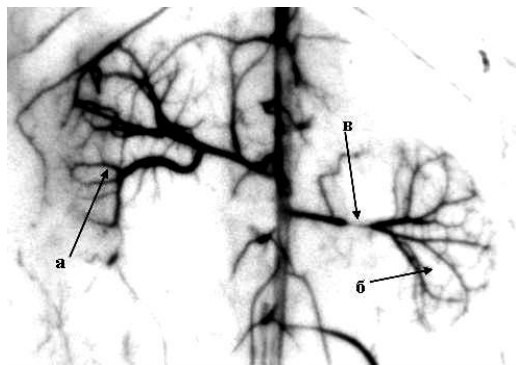

Рис. 1. Рентгенангіограма нирок щура на 1 добу після стенозування лівої ниркової артерії: а – права нирка, б – ліва нирка, в – стеноз проксимальної третини лівої ниркової артерії.

Важливим фактором формування судинного опору при цьому також може бути ступінь звивистості судин. Однак, при розрахунку коефіцієнта звивистості Δt принципових відмінностей не було встановлено. Хоча справа він був децю вищий у перших та других трійниках, а зліва навпаки, переважав на III рівні галуження на 20 % над контралатеральним органом. Разом з тим, абсолютні довжини гілок ниркових артерій, як крупного, так і дрібного калібру, справа переважали. Тому довжинно-діаметральний коефіцієнт ($L_{\text{відн.}}$) та-

Таблиця 2. Характеристика структурно-просторової організації судинного русла нирок щурів на перший день після стенозу лівої ниркової артерії ($M \pm m$)

Порядок трійника		H_2	k	φ_0 , град	$L_{\text{відн.}}$	Δt
I	права	$28,135 \pm 1,558$	$72,309 \pm 2,049$	$44,000 \pm 1,299$	$12,274 \pm 1,093$	$4,248 \pm 0,292$
	ліва	$28,126 \pm 2,286$	$74,294 \pm 2,560$	$42,333 \pm 0,803$	$10,443 \pm 0,631$	$3,212 \pm 0,508$
II	права	$32,761 \pm 2,472$	$84,451 \pm 3,333$	$60,833 \pm 1,195$	$20,374 \pm 1,222$	$3,998 \pm 0,797$
	ліва	$31,702 \pm 2,506$	$91,919 \pm 6,388$	$57,833 \pm 1,249^*$	$16,122 \pm 0,731$	$2,692 \pm 0,397$
III	права	$40,805 \pm 2,299$	$69,464 \pm 5,909$	$73,833 \pm 0,946$	$21,106 \pm 1,880$	$3,680 \pm 0,436$
	ліва	$36,388 \pm 4,427$	$71,424 \pm 4,956$	$67,167 \pm 1,990^*$	$21,967 \pm 1,887$	$3,576 \pm 0,314$

Примітки: 1. * - $p < 0,05$

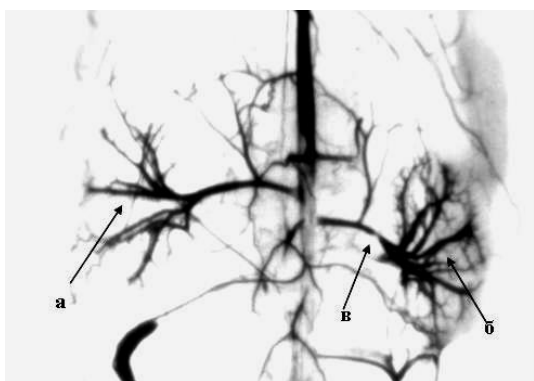

Рис. 2. Збільшення величини обох нирок на рентгенангіограмі щура на 3 добу післяопераційного періоду: а – права нирка, б – ліва нирка, в – стеноз проксимальної третини лівої ниркової артерії.

Але разом з тим, як прояв захисної реакції, компенсаторно наростала опірність здатність усіх трійників. Підтвердженням цього було збільшення рівня симетрії галужень на 3 % відносно контролю, та

кож на цьому боці мав більш високі цифри.

В ранній термін експериментального дослідження (1 доба після стенозу лівої ниркової артерії) на контрастних рентгенангіограмах відмічалася зменшення насиченості судинного рисунка лівої нирки за рахунок недоконтрастування дрібних судин (рис. 1). Щодо правої нирки, то тут навпаки, судини більш чітко проявлялися на фоні паренхіми. Описані зміни підтверджувалися даними кількісного аналізу судинних трійників (табл. 2). Зліва на перший день після стенозу лівої ниркової артерії відмічалася різке звуження діаметра просвіту артерій. Особливо помітним це було в судинах третього порядку галуження: їх діаметр зменшувався на 10 % у порівнянні з контрольною групою тварин з одночасним збільшенням коефіцієнта k , що сумарно вказувало на зменшення ємності даного відділу судинного русла. Поряд з цим відмічалася зниження симетричності галужень артерій з відповідним посиленням рівня асиметрії біфуркацій у трійниках усіх порядків, що може бути результатом зменшення гемодинамічного навантаження на судини ішемізованої нирки. В цьому ж контексті зменшувалася величина кутів галужень, причому в більшій мірі за рахунок φ_1 .

У правій нирці зафіксовано діаметрально протилежні зміни, оскільки орган при модельованій патології починає отримувати більший об'єм крові, переважно за рахунок зростання системного тиску. Тому на всіх рівнях галуження просвіт судин правої нирки розширювався, хоч і в незначній мірі – на 1-2 %.

збільшення k за рахунок розширення просвіту дрібних судин, ріст кутів галужень, особливо в трійниках I та III порядку, що може бути пов'язаним з наростанням звивистості судинних магістралей у відповідь на підвищення в них гідродинамічного навантаження. Паралельно спостерігалася деяке зростання абсолютної довжини складових судинних трійників, хоч на тлі збільшення діаметрів їх просвіту рівень $L_{\text{відн.}}$ продовжував залишатися практично незмінним.

На контрастних ангіограмах на 3 добу спостереження обидві нирки виглядали збільшеними в розмірах (рис. 2). Вираженими були і структурно-просторові зміни зі сторони їх кровоносних русел (табл. 3). У лівій нирці у всіх досліджуваних трійниках рівень симетрії і надалі залишався нижчим, ніж в контрольній групі, але водночас він децю збільшувався у порівнянні з попереднім терміном спостереження. Паралельно частково зменшувалося значення φ та його складових на усіх рівнях галуження. Посаднання цього процесу із зменшенням Δt на 10 та 11 % у двох останніх порядках трійників, зокрема, дає підстави судити про зниження судинного опору лівої нирки.

Таблиця 3. Характеристика структурно-просторової організації судинного русла нирок щурів на третій день після стенозу лівої ниркової артерії ($M \pm m$)

Порядок трійника		N_2	k	φ_0 , град	L відн.	Δt
I	права	28,088±1,781	71,312±2,927	44,500±1,945	12,153±0,955	4,195±0,728
	ліва	27,969±2,213	73,324±2,420	43,333±1,626	10,544±0,699	3,360±0,662
II	права	33,066±1,826	79,424±2,821	62,833±2,120	20,471±1,444*	3,948±0,439
	ліва	33,091±2,582	83,074±4,818	59,667±1,333	15,883±0,840	2,695±0,523
III	права	42,379±1,489	75,580±6,968	76,667±1,453*	21,534±1,531	3,760±0,580
	ліва	38,758±1,846	77,822±9,833	68,500±1,765*	21,945±1,611	3,732±0,515

Примітки: 1. * - $p < 0,05$

Справа на цей термін спостереження у судинах трійників I-го порядку продовжували наростати емісійні характеристики, що підтверджувалися ростом діаметрів судин на 3 % і одночасним зменшенням коефіцієнта галуження також на 3 %. Поряд із цим відмічалось зростання k у трійниках II та III порядків, що виникало на фоні звуження головних стовбурів артерій даних рівнів галуження та розширення їх дрібних гілок. Деяко збільшувалась і величина кутів галужень всіх порядків, що поряд із ростом коефіцієнта звивистості можна вважати пристосувальною реакцією на посилене кровопостачання. Найбільш виражено така динаміка спостерігалась в трійниках III порядку. У всіх трійниках також зросла абсолютна довжина судин, тому $L_{\text{відн.}}$ збільшувалась. Лише у трійнику I порядку він знижувався, що відбувалося

внаслідок одночасного розширення просвіту судин.

При стереометричному дослідженні на 7-му добу експерименту на боці патології було відмічено подальше зниження резистивних проявів судинного русла, що підтверджувалися поглибленням асиметрії, зменшенням величини кутів галужень на 7 %; в трійниках III рівня це відбувалося переважно за рахунок φ_1 (табл. 4). Паралельно з цим Δt у трійниках I-го порядку був нижчим, ніж у контрольній групі. У порівнянні із дослідними групами першого та третього дня експериментального спостереження, зменшення Δt з кожною наступною групою не відбувалося, він навпаки зростав. $L_{\text{відн.}}$ також залишався стабільним, оскільки діаметр артерій зменшився на фоні вкочорочених судин.

Таблиця 4. Характеристика структурно-просторової організації судинного русла нирок щурів на сьомий день після стенозу лівої ниркової артерії ($M \pm m$)

Порядок трійника		N_2	k	φ_0 , град	L відн.	Δt
I	права	30,215±2,555	70,093±2,426	45,500±1,648	12,262±1,131	4,234±1,074
	ліва	26,941±2,077	81,794±3,057	43,333±1,116	10,784±0,788	3,427±0,563
II	права	35,560±2,861	75,231±2,295	63,833±1,905	19,867±1,238	4,052±0,353
	ліва	30,253±2,826	89,588±4,438	60,333±1,054	15,439±0,540	2,819±0,563
III	права	45,046±1,392	68,874±4,958	78,500±1,384**	21,510±1,724	3,820±0,457
	ліва	37,773±1,676	80,282±10,385	68,500±2,277	19,983±1,443	3,848±0,168

Примітки: 1. ** - $p < 0,01$

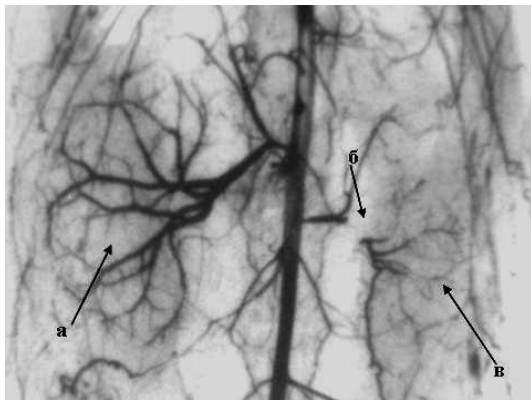

Рис. 3. Гіпертрофія правої нирки та інволюційні зміни лівої нирки на 15 добу після стенозування лівої ниркової артерії: а – права нирка, б – ліва нирка, в – стеноз проксимальної третини лівої ниркової артерії.

В усіх судинних трійниках контрлатеральної нирки на 7-денний термін спостереження стереометричне дослідження контрастних рентгенограм дозволило встановити виражене розширення просвіту артерій всіх порядків з одночасним зниженням у них рівня коефіцієнта галуження. Зберігала тенденцію до наростання симетрія галужень.

На 15-ту добу експерименту на контрастних рант-

генангіограмах відмічалось виражене зменшення розмірів лівої нирки та подальше збільшення периметра контрлатерального органу (рис. 3). Гемодинамічні зміни, які виникали внаслідок модельованої патології, супроводжувалися подальшими відповідними структурно-просторовими реакціями ниркових судин. Зокрема, на стороні змодельованого патологічного процесу дані стереометричного аналізу контрастних рентгенограм (табл. 5) артерій вказували на посилення тонічних реакцій. Паралельно наростала асиметрія у двох перших галуженнях із збільшенням коефіцієнта N_2 на 14 %, а в найдрібніших артеріях – на 15 %. Також відчутно зростав $L_{\text{відн.}}$, переважно за рахунок зменшення діаметра просвіту судин.

Справа динаміка змін структури артеріального русла на цей же термін мала тенденцію до збільшення емісійних властивостей з одночасним посиленням у них ознак наростання судинного опору. Посилення ж резистивних властивостей проявлялося наростанням симетрії галужень і величини кутів біфуркацій як за рахунок φ_1 , так і за рахунок φ_2 . Посилення опору в артеріальному руслі правої нирки підтверджувалося збільшенням Δt у судинах трійників на фоні росту абсолютної довжини артерій. Коефіцієнт $L_{\text{відн.}}$ у двох перших трійниках зменшувалась, лише в третьому продовжував рости через повернення діаметру просвіту до норми.

Таблиця 5. Характеристика структурно-просторової організації судинного русла нирок щурів на п'ятнадцятий день після стенозу лівої ниркової артерії (M±m)

Порядок трійника	H ₂	k	φ ₀ , град	L відн.	Δt	
I	права	31,528±2,314	69,835±3,517	45,667±1,856	12,310±1,073	4,293±0,292
	ліва	27,085±2,411	79,620±3,000	43,167±1,537	10,772±0,486	3,378±0,653
II	права	36,007±1,846	79,176±2,109	65,000±1,983	19,663±0,823	4,117±0,737
	ліва	31,156±4,293	87,558±5,506	59,333±0,882	16,360±0,594	2,747±0,455
III	права	45,544±2,598	74,817±6,325	81,000±1,291**	22,052±1,998	3,859±0,498
	ліва	38,363±2,561	92,901±12,203*	67,667±2,319*	21,701±1,633	3,747±0,229

Примітки: 1. * - p < 0,05; 2. ** - p < 0,01

Таблиця 6. Характеристика структурно-просторової організації судинного русла нирок щурів на тридцятий день після стенозу лівої ниркової артерії (M±m)

Порядок трійника	H ₂	k	φ ₀ , град	L відн.	Δt	
I	права	30,737±1,981	69,025±3,663	45,667±1,856	12,310±1,073	4,333±0,272
	ліва	27,085±2,411	79,620±3,000	42,833±1,493	10,772±0,486	3,308±0,598
II	права	36,007±1,846	85,209±4,389	65,000±1,983	20,401±1,119	4,019±0,793
	ліва	30,613±4,529	88,019±5,883	60,000±1,291	16,360±0,594	2,601±0,621
III	права	44,752±2,442	76,602±7,915	81,000±1,291**	22,052±1,998	3,805±0,451
	ліва	37,625±2,628	95,794±14,374	68,167±2,167*	21,701±1,633	3,341±0,420

Примітки: 1. * - p < 0,05 2. ** - p < 0,01

При стереометричному дослідженні на 30-ту добу було зафіксовано стабілізацію процесу в обох нирках (табл. 6). Лише у трійнику III-го порядку справа дещо зростали смісні характеристики. Процес зміни симетричності також стабілізувався. Разом з тим, значення Δt також зменшувалося в обох нирках, однак зліва зміни були більш вираженими.

Виявлена в процесі експерименту динаміка судинних змін свідчить про розвиток безпосередньо після стенозування лівої ниркової артерії відчутних розладів органної гемодинаміки, які відомі чинним чином відображаються як на боці патології, так і в контрлатеральному органі. Як наслідок, виникає системне підвищення артеріального тиску, що призводить до зниження пропускної здатності судин опору справа, як захисної реакції, що попереджає перевантаження гемомікроциркуляторного русла і тим самим дозволяє попередити критичні зміни на рівні клубочків нефрона за рахунок цілого комплексу морфофункціональних реакцій.

Висновки: 1. Деякі відмінності в структурно-просторовій організації ниркових судин щурів справа і зліва у нормі можуть бути наслідком різної віддаленості органів від аорти. При односторонньому стенозі лівої ниркової артерії структурно-просторова та морфофункціональна перебування судинних магістралей на боці патології та в контрлатеральному органі суттєво відрізняються і мають протилежний характер в плані формування судинного опору і ступеня пропускної здатності.

2. Адаптаційно-компенсаторні зміни у правій нирці спрямовані на збільшення судинного опору та запобігання перевантаження гемомікроциркуляторного русла органу на тлі наростання гемодинамічного навантаження, що забезпечується наростанням симетрії судинних галузей, ступеня звивистості судин, а також звуженням просвіту головних стовбурів та їх дочірніх гілок.

3. Зліва судинне русло нирки міняє структуру та функцію у напрямку до покращення трансфузійних характеристик за рахунок збільшення пропускної здатності для кращого кровопостачання органу.

4. У віддалені терміни експерименту відмічалась стабілізація процесів з обох сторін, що може бути зумовлено двома взаємно протилежними змінами:

справа – компенсаторною гіпертрофією органу, зліва – склерозуванням.

Перспективи подальших досліджень. Отримані результати можуть бути використані для обґрунтування нових методів корекції одностороннього стенозування ниркової артерії, а також корекції судинних змін внутрішньоорганної ниркової гемодинаміки різного генезу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вільхова І. В. Морфологічні та топографічні особливості артерій нирки людини (рентгеноанатомічне ультразвукове дослідження): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мед. наук: спец. 14.03.01 „Нормальна анатомія” / І. В. Вільхова. – Київ, 2002. – 16 с.
2. Кондрусик Н. Ю. Распределение объемов экскреторных секторов в двухсекторной почке человека при различных вариантах ее кровоснабжения / Н. Ю. Кондрусик, О. Н. Ткаченко // Вісник проблем біології та медицини. – 2011. – Вип. 2, Т. 2. – С 130-132.
3. Черешнева Е. В. Морфология адаптивных и компенсаторных реакций почек после обструкции мочеточника при различной реактивности организма / Е. В. Черешнева, Н. В. Ковальчук // Український морфологічний альманах. – 2011. – № 3. – С. 140-140.
4. Шошенко К. А. Архитектоника кровеносного русла / Шошенко К. А., Голуб А. С., Брод В. И. – Новосибирск: Наука, 1982.– 123 с.
5. Щур О. В. Клінічні та патогенетичні особливості реноваскулярної гіпертензії природженої етіології / О. В. Щур // Український бальнеологічний журнал. – 2006. – № 1, 2. – С. 60-63.
6. Amilineni V Contrast-enhanced CT for acute flank pain caused by acute renal artery occlusion / V Amilineni, DR Lackner, WS Morse, H Srinivas // AJR Am J Roentgenol. – 2000. – Vol. 174. – P. 105-6.
7. Carmeliet P. Mechanisms of angiogenesis and arteriogenesis / Carmeliet P. // Nature medicine. – 2000. – Vol. 6, № 4. – P. 389-395.
8. De Bruyne B Assessment of renal artery stenosis severity by pressure gradient measurements / B De Bruyne, G Manoharan, NH Pijls et al. // J Am Coll Cardiol. – Nov 7, 2006. – Vol. 48(9). – P. 1851-5.
9. Hazanov H Acute renal embolism. Forty-four cases of renal infarction in patients with atrial fibrillation / H Hazanov, M Somin, M Attali, H Beilinson, M Thaler, M Moulallem et al. // Medicine (Baltimore). – 2004. – № 83. – P. 292-9.

Надійшла 12.05.2012 р.
Рецензент: проф. В.І.Лузін